Gaston Dorren

Babylon

Dvadsať jazykov sveta

Absynt, s. r. o., 2022

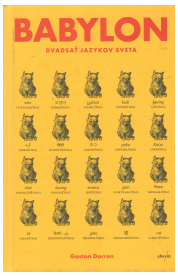

- 21

  Po vietnamsky nemôžete len tak povedať *ja* alebo *ty* – osobných zámen ja či ty existuje viacero, ich podoba je podmienená pohlavím, vekom a mierou vyjadrenej úcty. Voľbou konkrétneho osobného zámena určujete druh vzťahu.

- 22

  Oveľa bežnejšie než neutrálne a formálne zámená sú [vo vietnamčine] zámená, ktoré v doslovnom preklade označujú vzťahy v rodine. Ak by ste boli o čosi starší než ja, oslovil by som vás „*anh*“ (starší brat) alebo „*chi*“ (staršia sestra), ale o sebe by som hovoril ako o „*em*“ (mladší súrodenec). No ak by som, naopak, bol starší ja, oslovoval by som vás „*em*“ a seba (pretože som muž) by som nazýval „*anh*“. Všetky tri slová môžu znamenať „ja“ alebo „ty“ v závislosti od toho, kto ich povie komu. Keď účastníci dialógu vo vietnamčine používajú tieto zámená, zo všetkého najprv treba z kontextu zistiť, kto je starší a kto mladší, aby ste vedeli, komu ktoré zámeno patrí. V prípade výraznejšieho vekového rozdielu vstupujú do hry celkom iné zámená.

- 35

  Čím lepšie si uvedomujem, aké hlboké sú (…) rozdiely [medzi vietnamčinou a európskymi jazykmi], tým som náchylnější súhlasiť s čínskym polyglotom, ktorý sa raz vyjadril, že „európske jazyky sú skoro ako dialekty jedného veľkého jazyka“. Pravdupovediac, z diaľky sa to tak naozaj môže javiť.

- 42

  Niektoré zvieracie zvuky ľudské hlasivky nedokážu verne napodobniť. Okrem toho sú jazyky obmedzené aj inak: každý môže vyberať iba z limitovaného súboru zvukov a pridržiavať sa konkrétnych pravidiel tvorby slabík (…).

- 42

  Západní jazykovedci sa radi držia pochybnej tradície prichádzať k všeobecným záverom na základe skúmania pomerne malej vzorky: angličtina, francúzština, nemčina, latinčina, gréčtina, k tomu štipka arabčiny (prevažne frázy) a čínštiny (dosť často dezinterpretácie). Hoci sa ázijské jazyky, živé aj mŕtve, v Európe skúmajú storočia, nadobudnuté vedomosti sa na všeobecnej jazykovej teórii veľmi neprejavili. Keď sa Noam Chomsky so svojimi prívržencami v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia pokúšal sformulovať univerzálnu gramatiku ľudskej reči, vychádzal v podstate z jediného jazyka – z angličtiny.

- 45

  Ako obyvatelia západného sveta by sme asi boli prekvapení, keby Boh nedoľahol ťažkou rukou na Filištíncov, ale by ich „scápal“, prípadne „vyfliaskal“. Západní misionári sa pri preklade Biblie do nezápadných

jazykov vyhýbajú expresívnym výrazom, no v mnohých iných jazykoch by takýto postup textu skôr ubral na presvedčivosti, než mu pomohol. V Afrike a vo východnej a juhovýchodnej Ázii sa účinné využívanie ideofónov pokladá za znak výrečnosti a knižného vyjadrovania.

- 48

  [V kórejčine] slová končiace sa na rovnakú spoluhlásku často vyjadrujú podobné vnemy. Ak je posledná spoluhláska *k*, bude slovo označovať niečo náhle, piskľavé alebo tesné. Spoluhláska *l* v poslednej pozícii značí niečo hladké alebo tekuté, kombinácia *ng* patrí okrúhlym, dutým a otvoreným predmetom (…), spoluhláska *t* je vyhradená pre malé, drobné objekty a zašpičatené konce a tak ďalej.

- 50

  (…) Väčšina z nás asociuje zvuk [á] s niečím veľkým a zvuk [í] s niečím malým. Keď povieme *á*, ústna dutina (…) sa nám rozšíri, zatiaľ čo pri vyslovení *í* sa zúži. Veľkosť úst súvisí s velkosťou veci, o ktorej rozprávame, čo je zvukový symbolizmus na najnižšej úrovni. Mohli by ste namietnuť, že pri rozprávaní si neuvedomujeme veľkosť svojich úst, a mali by ste pravdu. O zvukovom symbolizme však treba uvažovať skôr ako o špeciálnom spôsobe gestikulácie. Hoci netušíte, ako pri rozprávaní pohybujete rukami, vaše gestá majú nespochybniteľný význam a symboliku. Aj naše „orálne“ gestá môžu pôsobiť významne a symbolicky. Navyše robia niečo, čo gestá nedokážu: formujú zvuky, ktoré vydávate. Pretože sú orálne gestá jednak mimovoľne expresívne a jednak nimi produkujeme reč, mohli by byť mechanizmom spájajúcim zvuky s významom. Presne takto podľa odborníkov funguje množstvo slov po celom svete, napríklad v kórejčine, viacerých ázijských alebo afrických jazykoch, ale aj inde.

- 55

  (…) Výskyt zvukového symbolizmu je oveľa vyšší, než by sa dalo pripísať náhode. V miere zvukového symbolizmu sa angličtina síce nedá porovnať s kórejčinou, vietnamčinou alebo mnohými africkými jazykmi, ale tento jav tvorí jej pevnú súčasť. Okrem toho sa zvukový symbolizmus výrazne častejšie vyskytuje v slovách, ktoré sa deti naučia v útlom veku, než medzi lexikou osvojenou neskôr v živote. Dáva to zmysel, keďže slovám ľahšie porozumieme (a ľahšie si ich zapamätáme), keď zvuková podoba úzko súvisí s ich významom. Začiatočník potrebuje každé steblo, ktorého sa môže chytiť.

- 56

  V mnohých jazykoch sa slovo označujúce nos začína na [n], čo je nosový zvuk, a na rozdiel od [m] a [ng], teda takisto nosových zvukov, pri ňom špička jazyka smeruje nahor k orgánu dychu. Slová pomenúvajúce jazyk (…) obsahujú fonému [1], ktorá tento orgán vystavuje na obdiv. Označenie „ženských prsníkov“ sa často začína na [m] (latinské „*mamma*“), podobne ako slovo pre „matku“, čo je pravdepodobne zapríčinené tým, že deti pri kŕmení sa z prsníka vydávajú zvuk *ma*. (…) slovo označujúce „peru“ bežne obsahuje zvuky [b] alebo [p], takzvané bilabiálne alebo obojperné spoluhlásky.

- 89

  Vždy, keď sa gramatickí pedanti, úzkoprsí sémantici, drábi korektnej výslovnosti a ďalší lingvistickí nadšenci búria, prečo jazykovedci neurobia niečo, aby zabránili prebiehajúcej „degenerácii“ angličtiny, nemčiny, francúzštiny a iných jazykov, automatická odpoveď každého odborníka znie, že jazyk sa nedá riadiť. Akýkoľvek akademik vám vysvetlí, že „veda skúma veci, aké sú, nie aké by mali byť“, no jazykovedci idú ešte o krok ďalej a nástoja, že akékoľvek zásahy sú absolútne zbytočné. Komunita používateľov jazyka je svojbytný celok a zariadi sa podľa seba.

- 131

  (…) [Vo vietnamčine] slovo môže mať podľa toho, ako je „ladené“, až šesť rozličných významov. Je to preto, lebo vietnamčina patrí medzi tónové jazyky, ktorých nie je na svete málo.

  Presný počet tónov sa mení podľa jazyka: vietnamčina ich má šesť, ale do svetového rekordu je to ešte ďaleko. Jazyk *hmong*, ktorým sa rozpráva v Číne, ale s mandarínčinou nie je nijako príbuzný, má dva dialekty a tie rozoznávajú až dvanásť rozličných tónov, ba dokonca vraj existujú jazyky so štrnástimi či pätnástimi tónmi. Ak sa nejaký používateľ hmongu narodí bez hudobného sluchu, čakajú ho náročné chvíle.

- 150

  (…) Pohlavie ovplyvňuje výber vyjadrovacích prostriedkov v mnohých jazykoch. V japončine sú však rozdiely výraznejšie: zasahujú do viacerých vrstiev jazyka a prísnejšie sa dodržiavajú.

- 150

  (…) Ak sa človeku prihovoríte v jeho rodnom jazyku, preniknete priamo k jeho srdcu.

- 160

  V lingvistike, tak ako v každej vede zaoberajúcej sa klasifikáciou, existujú „sceľovači“ a „rozmŕvači“. Keď sa sústredíte na rozdiely, jazyky pribúdajú, keď na podobnosti, počet klesá.

- 170

  Anglosasi obchodovali s Vikingmi a z ich komunikácie vznikla angličtina.

- 197

  Podobami svojej rôznorodej krajiny Francúzi každoročne bombardujú celý svet v reklamnej kampani, ktorú prefíkane zamaskovali pod rúško trojtýždňových cyklistických pretekov.

- 252

  Etymologický výklad (…) prvého mena [Cristóbala Colóna čiže Krištofa Kolumba] je „nositeľ Krista“ – a Kolumbus skutočne otvoril dvere pre katolícku inváziu na americký kontinent. Priezvisko Colón je azda ešte výstižnejšie: jeho objaviteľská výprava znamenala začiatok éry európskeho kolonializmu.

- 284

  Kdekoľvek na svete písmo zapustí korene, pisári a ich texty požívajú veľkú prestíž. Je čosi až nadprirodzené na schopnosti zachytiť ťažko uchopitelné hovorené slovo a zaznamenať ho na nejakú plochu tak, aby sa z nej dalo znovu vyvolať a donekonečna opakovať. V spoločnostiach s nízkou mierou gramotnosti – čo boli až donedávna všetky spoločnosti – patrila zručným pisárom pozícia nielen majstrov svojho remesla, ale mohli tiež vystúpiť do najvyšších poschodí cirkevnej a štátnej hierarchie. Pre Číňanov bolo písmo základným stavebným kameňom civilizácie. Európania stotožnili latinské písmo so západným kresťanstvom (preto pohanské runy upadli do zabudnutia). V moslimskom svete má arabské písmo takmer nadpozemský štatút.

- 295

  (…) Ak človek odhalí spojenie medzi slovami, hocijako krehké, pomôže mu to v osvojovaní si reči.

- 339

  (…) [Latinčina] v mnohých smeroch predstavuje komplexnejšiu jazykovú štruktúru než jej dcérske jazyky, no v tomto konkrétnom prípade je jednoduchšia: pre „byť“ má len jedno sloveso „*esse*“, ktorým vyjadruje všetky vyššie spomínané významy. Modernou španielskou dcérou tohto slovesa je *ser* a žiadne ďalšie by tento jazyk nemusel potrebovať. Lenže aj jej zlá dvojička *estar* sa rovnakým právom môže hlásiť k latinskému pôvodu, konkrétne k slovesu „*stare*“, teda „stáť“.

  Ako môže sloveso „stáť“ nadobudnúť význam „byť“? Jednoducho. Len si spomeňte na slovné spojenia ako „stoja proti sebe“ či „nestojí to za nič“, v ktorých slovo stáť vyjadruje skôr existenciu než vzpriamenú polohu. Keď sa takéto výrazy používajú čoraz častejšie (stojí na čele, v liste stojí), sloveso stáť môže postupne nahrádzať byť aj vo výrazoch, ktoré nie sú až také príbuzné.